

MRS. ROBERT THOMPSON, MOTHER OF THREE, WITH HER DAUGHTERS.

Ульяновский. Улуу Сымонка! майнайгы
бинир дойдудуахтарын ту- кылаас үөрөнөөччилэрэ
хулан кэлээбитин, мемо- мемориальный кылаасна.
риальный кылаастан са- Ю. Белозеров фото-
баланаар манна санга үө- та (ССТА фотохро-
рөх кылаа. никата).

СССР ЧУРАПЧЫТААБЫ РАЙКОМУН УОННА НАРОДНААЙ
ДЕПУТАТТАР ОРОНУОННААБЫ СОВЕТТАРЫН ОРГАНА

№ 105 (6553).

1987 снл. Балаган ыйын 1 нүнз.
ОПТУОРУННЬУК

Сыаната
3 харчы

ИККИ ОХСУУЛААХ НЭДИЭЛЭБЭ СОРУДАХПЫТ:
1900 т. ОТ, 3350 т. СИЛЭС, 1500 т. ЭБИИ АҢЫЛЫК
 Биирдии совхозтарынан [от, эбии аңылык, тоннанан]:
 Карл Маркс аатынан—180, 120; Субуруускай—220, 160;
 Эрилик Эристиин—440, 450; «Чурапчы»—390, 220;
 "Мындабаайы"—300, 250; "Мугудай"—370, 300, 600 т.
 СИЛЭС.

ССКП обкомугар БҮГҮН КЫЛААБЫНАЙА—
СОРУДАҒЫ ХАЛБАННААБАККА ТОЛОРУУ

СССР обкомун секретариатын уураагынн республика совхозтарыгар сүөһү аһылыгын бэлэмнээһинигэ 1987 сыл атырдаах ыйын 31 күнүттөн баладан ыйын 13 күнүгэр диври охсуулаах икки нэдиэлэ биллэриллэннэ. Уурааха охсуулаах икки нэдиэлэ устатыгар оту уюма сиилэни собогуонкалааһынн республика совхозтарыгар чолчу соруудахтар бэлэмнэһиллэр.

Сүбү аһылыгын советтуккалааһына ураты дьксийинириилдэх быһымы-тайгы үөскээбитинэн сибээстээн, атырдыах ийин 31 күнүттэн балаан ийин 13 күнүгэр диэри кэмгэ дорооххой, сүмэһиниэх уонна эбин аһылыктары бэлэмнээһингэ тизэрди-либиз соруудахтары булгуччу толорогго саамай эр-чимнээх дьаһаллары ыаллаларыгар ССКП райком-нарын, горкомнарын, райгоринополкомнары, Саха АССР Госагропрому, агропромышленная комплекс үлэһиттэрин профсоюзун обкомун эбээһинистиргэ, дьиэ-төрөөбүтүн бэлэттээһин үлэһиттэ. Күнүһүнэ

соруудахтары халбагнаабакка толорууну хааччынымы, ССКП райкомуттан, райисполкомуттан сагалаан оройуон төрөтлөхтөрүн уонна үтүрүдүөтүлүрүн сабарга тиниэ дыһаллары ылан, үлэ кытаанах режимин олохтообун—бүгүн сайгай кылаабыкайа. Толоруу дыһениилшинэтин, бары сүһүөх салайааччылар сырай эппиэттинэстэрин хаһаангытаабыр да үлөтүнэххэ.

Республика куораттарын уонна промышленный бөлүөлөктөрүн комсомолцтарыттан сүтүтү аныктыгыт бэлэмизэһинигэ уонна үүнүүнү хомууууга мобильнай этэрээттэр тэрийэрлэгэр ЫВСЛКС обкомун бэлэмизэһинигэ.

Министерстволар уюна ведомстволар, предприятелар уюна тарилталар салайлааччылар нмсомольской мобилнай этараттар чилиннэрин, үлэ-эриттм босхолоон туран, биримэттигер хомуурга чалтыныа лааччылар өбзөнннэстэхтер.

Улуу Октябрь 70 сылын көрсө — икки сыллаабыны!

БИҮЙГИ БЭЛЭХПИТ

Оройуон Ыччат-комсомольскай коллективтара БВСЛНС XX сиеһин уураахтарынан оро күүрдүлээн, Улуу Октябрь 70 сылын нөрсө икки сыллаах былыамы толоргоору ресублика барты Ыччат-комсомольскай коллективтарыгар ыгырыла таһарбыттара. Бу патристическай баһымма биһиги Толоонноору отделеһебыт «Мая» уонна «Кустук» фермаларын коллективтарга амин кытыкны малаар.

Бөрилднбүт комсомоль-
снэй тьл туолуута элбэх
этэ. Онууса эбн бидьл-
гы кураан сайын мэчиг-
рэнгн хатаран, уукиэ ул-
хашнык оюуста. Маньны
кыһараннаах кэмгэ ыч-
чаттар саналарын ту-
дэбэжэ үздэгилдэр. Ол

нурдун Гоголева Ульяна
Павловна старшайдаах
«Маяк» ычат-комсо-
мольскай ферма Улуу
Октябрь 70 сыллаах
юбилейин көрсө икки
сыллаах баарынан ха-
лыууа доторору ситисте.

Ферма үлэтиг хувиарч, хувиар-
нигтан тутуулжээ. Улаанбаатар
Хиймэл Замныг ордын
кавалера Сленцов Васи-
лий Филиппович бичиг-
дэн кутгарын тугаар,
сансалурын табар, үзэм
нөдүүстээхтик тэрийэр-
сатыр, Мэгчирэг кы-
рымычак көмөгөр киик
Ыйлытынан дасынтаны
хомуйуу, кеоньорбонү
далэдник онгорон сизтш
кмадынна,

«Кустук» ферма атыр-
дах мыйдагы былаана
28 тонна эте. Ону лоп
курдук толордо. Бу фер-
ма кызынчы мыйдардаа-

бы былаанын бэрт кыркы-
нан толорбото.

Фермалар комсомолчлара баярдыг талла-
рал тогоруулар, кол-
лективна доруубай, мо-
ральнай-психологи че-
снэй климаты, үлэс сийл-
лүүрэни үсүсүтэр. От-
деление мичиргаг үс-
ыйыгэр 175 тонна үүтү-
ылар, эбэһэтэллестибэ-
лэрин 23 тоннанан
аһарда. Улуу Октябр
70 сылын көрсө ылар
кирибэ—837 тонна үү-
ту ыһын этэ. Ону атыр-
дыах ыйын 25 күнүгэр
13 тоннанан аһара толо-
руу систэтэ. Оттон ик-
ки сыйлаах былаамы-
тын тодорорго, аны 26
тонна үүт баада. Ону ба-
ларан ыйыгар толоруох
пүт. Мантам күһүгүгү,
ыйдырга оттордоһуу са-
жалымбыт.

Билгени барымбыты
ныстыкка кннри бэлэм:

долгулар, саамай сунал
дыһаллары ыларымтыл,
кыстыгы үчүгөдүн тэри-
нэринин эрээр. Бы-
тылгы уратылаах кыс-
тыгы кормокех үлэтэ
быһаарыада. Билгини
кыстык хотоннорго дуу-
даны, быланы тастарды-
быт. Дулданы кырбыл-
дробилка үлэллэр тургу-
бөрбөрүкэлэнэ. Кормо-
кекка быһыл «Шасси»
трактор кукрэн быһа
бүрдүүкүкүһүннэ тэһэрин
нүрдүк оһоһодубут.

Вийнш фермаларжиг шигчат - нөмсөмол 5 сн а л ноллентивтара Улуу Октябрь 70 сыйла үлэйн болхтээх нөрсөр кыахтаммыттара барыбыт сандыбытын көтөтөр.

В. ЯДРИХИНСКАЯ,
«Мугудай» совхоз
Толосовскому отде-
лению брига-
дир.

Оройуон совхозтарыгар сүөһү аһылыгын бэлэмнээһин
атырдах ыйын 31 күнүнээҕи сводката

Сонхостар	үдэлснр ж- н ахсан	звеч ахсана	ол жн- гэр мех- низмр	охсуу (гектар)	муншуу (гектар)	савийн (тонна)		савдас (тонна)		от - мөнгөтэ	
						график	туула	график	туула	график	туула
Керл Маркс	252	14	2	1061	1727	3500	4206	1162	100	—	—
Субуруусай	349	15	3	8200	6143	5000	2028	1992	2082	—	—
Эрдэнэ Эрстэн	711	29	7	10699	10669	9000	2764	2158	170	200	—
«Чурагчы»	677	20	4	11718	11046	6500	2779	1494	786	—	—
«Мандагаайн»	249	19	4	7625	7473	6800	2870	1494	1750	—	—
«Мугудай»	341	21	2	6356	6228	6200	2261	1660	1038	—	—
Оройсон үрдүнэ	2579	118	22	47659	46266	37000	13908	9960	5926	200	—

ОАНХ
совета.

САНА КӨРДӨБҮЛЛЭР ТАҢЫМНАРЫГАР

ССКП райкомун баспагы секретара Г. М. СЫСОЛЯТИН дакылаамыттан

Муньвахха оркуола үлэ-
тин билингги көрдөбүл-
лэргэ сөп түбэһиннэрен
уларыта тутуу туһунан
дайылааты ССКП райко-
мун бастакы секретара Г.
М. Сысолатин өнгөрдө.

НОРУОТ ҮӨРЭВИ-
ГИЙН СИСТЕМАТЫН
ДЕМОКРАТИЗАЦИ-
ЛААЙН. Системаны
уларыта тутууга анааи
блгийн уолсай уерэх ос-
кулатын устаабын быра-
йыгаа, атын даганы боч-
чумнаах докумуонар
ырытллан олохуудад

лар. Олорго тирэгдирэн үерх бари учирдннхнарын демократизациллаахын сорунуулаахтын бытллыахтах, быстахтын ыллааха, педсовет, оскуола иһинизди салалта уонна контуруол оруоллара урдитидлнхтээх. Хомотуох иһин, былырын бэрбэрнэлэммит бари оскуолаларга педсовет оруола намтатыллыбыта кустүбүтэ. Ол курдук, Хайхасит орто оскуолатыгар (директор А. К. Матвеев) педсовет кэскиллээх быдаана суоҕа, боппуруостар советка аанньа бөлөмнөһидибэкиэ киллэриллэллэрэ, олохтоохтундүүллэһидибэттэрэ, кыайан контуруолламмат уопсай тыллаах уураахтар ытыллаллара арыллыбыта. Ити Мугудай оскуолатыгар эмнэ сыһыаннаах

Оскуола үлэтин демо-
кратический уларыта ту-
тууга партийнай, совет-
ский, профсоюзнай, ком-
сомольский уонна хайаа
Ыстыбаннай органа-
рыкка ылсыахтаахтар. Би-
һизэх бу өттүнэн итэҕэс
быһаҕас элбэх. Көккэ ос-
куолалар профкомнар
бэйэлэрин функциялары
толорботтор, интэр-үөрэ-
тар үлэҕэ кыттыбаттар.
Үөһө ахтыллыбыт Хайаа
сыт оскуолатыгар проф-
ком (предс. Е. Е. Карпу-
зов) быһаана суох үлэ-
лэбэтэ, бэйэлэрин комно-
ссияларын тэрийбэтэ,
муһнахтарыгар үөрэх-ни-
ти болпуруостарын көр-
бөтө.

Сирох оскуолалар
биз инспекторлар
төрүлүбөт, салышты
лар урууна сарх
сыйдылар, учууал
та сита контуруллама
Уөрөх-инти
директордар А. П. Ром
нов (Сылан), В. Н. Ко
кия (Кытаанах), Н.
Крошников (Соловьев)
та сита сирох төрүлүлөр.

Вийнхэ үерэнээчиллэ
байлаларин байлалэ сал
йишыйларин сэлтөөхт
тэрийэр педколлективт
суох буолбатахтар. Хо
бчт. Дирингэ (Д. С. Па
лов) кылаастар икки а
дыларыгар социалистиче
кэй куоталаһыны, үер
нээчиллэр байаи хаачч
нар үлэлэрин тэрийин
учком оруула үрдү
Манна үерэнээчиллэр ко
сомольскый тэрилтэлэ
эмиэ активнай. Пионе
рскый дружиналартан оль
тах пионер-байаастай
И. Коринна (Кытаана
салайар коллективтэ орд
көрдөрүүлэх. Ол эрээ
нэккэ педколлективт
офолор байлаларин байл
рэ салайишыйларин дьы
латын дьаалатынан уһу
наһыйлар.

Билдигний нэмэлт үр
нээгчид олус танайн
ыгым-туурүү тулгуу
дуон табыллыбат. Кин

хэ убаастабыллаахтык сыманнаһы, ыйвэс, бол-
домтолоох буолуу холобу-
рун көрдөрөр коллектив-
тар суох буолбатахтар.
Түктэри чэхчыллар эмиэ
бааллар. Учууталлар Фе-
дотов Л. Д. (Соловьев),
Оконешников И. Г. (Бах-
сы) оролорго илиилэринэн
кириинэр, үлэлэриттэн
кыраатыллынылар. Итин-
ник чэхчыллары кистиригэ
сорунуу чэхчылара баал-
лар. Холобур, директор Н.
Н. Кардашевская (Ары-
лаах).

ОВОНУ ИИТИННИ
ТУПСАРЫ. Бүгүнкү
оскуола итэрийини ороно
итинни иккис күөнгө ту-
туу буолар. Уөрэх проце-
дын итингэ туһаны
молтох. Бары предмет-
ри, ордук гуманитарнайда-
ры, итингэ туһаны күү-
лүүрүктөөх. Былырлы
историяны, обществоведе-
ннени итингэ госу-
дарство уонна право төрү-
тэрин үөрэтэн тургуу бэ-
рээнирээдэмнэ. Онуоха
А. С. Иустинова (Чурап-
чы), К. С. Постников
(интернат-оскуола), П. В.
Божедонов (Хадаар) пред-
меттэрин политическай
уонна интернациональнай
итингэ хайысхалаан үө-
рэтэллэри бэлэстэмнэ.
Көнники сылларга ийрээ-
һи үөрөтөр үлө сэргэх-
сийдэ. Бу дьыалада ин-
туэнастарынан Н. С. Со-

ловьев (Хатылы), Е. Д. Макаров (Сылан), Г. А. Кузьмин (Дирсе), Г. Г. Макаров (Мугудай), Н. Н. Игнатьев (Волгоно), П. В. Божедиков (Хадар) уо. д. а. буолаллар. Ол эрээр Хайахсыт, Одьулуун күрдүк оскуолаһарга общественнай предметтэри үөрэтингэ сөптөөх болломто ууруллубат. Интернет-оскуолаттан уратыларга история кабинеттара мөлтөх өгөһуулаахтар. Историк учуутал Ю. Н. Попов (Дириг) бэрэбизриккэ арыллыбыт итэҕэстэри туоратымга үлэһэбэтэ. Кырайын үөрэтэр үлэҕэ ханнаҕыстыгы саллаатчылары эмик кемелөлүтүөтэххэр. Маныаха үтүө холобуру иһин музейга динэ туттарбыт Субурууснай аатынан соххоз директора А. В. Ефремов көрдөрөр. Райсовет исполкома үс сыллаарыта Чупалын орто оскуолатын базатыгар педагогическай үлэ музейин тэрийэргэ быһаарыта. Хомойдох иһин, оскуола урунку саллаатын буруйуан, бу музейга динэ иһайан көтүбэтэ.

Үөрэнгэчилэри поли-
тичеснай билинг-көрүүгэ
тарды тосту кээнэ-
дэх. Дирингэ комсомо-
лентар активнай мэттэ-
ларын «Ориентир» по-
литичеснай муулу үлэ-
лиир. Мотча учном салал-
ттын «Собеседник» му-
луу-ынэ тараллибэ.
Ити үлэ-и директору ин-
тар үлэ-и сөбуйааччы
Л. Н. Соронина үтүгэй
инициативаны көрдөдө
сылларга бу үлэ саргах

Алсабет болдомто интернациональнай китингу уурулдухтаах. Кэтинки оида. Оройуон аскуолалара Нарингунгиде подколлективтарын китта шифтанилгэ тарыллар. Ол ээрэри сорох аскуолаларга политическай, интернациональнай уонча байыаннай-патриотическай китин-

л секретара
га ахайымытыта суох сы-
һыан көстөр. Холобур,
Ыланга урдук кылаас-
тарга былырыын үөрэх
дьылын аныгыгар диэри
бүтүр даҕаны политэня-
тиэ ыһыллыбытаҕа. Ман-
та кытаас таһынан үлө
сөптөөх бэлэм суох та-
рмилар. Ыһыллар дьа-
һаллар үксүгэр араадыт-
тар, саараттар эр хайыс-
халахтар. Сорох оскуо-
лаларга интернациональ-
най интин ИДК үлэтнэр
эр көстөр, системата
суох.

Амиа, Диринг, Сылан оскуолаларыгар байыаннай уэрэхтээһин материалыйн бэстэ балачча тэрилтийэ, үөрэтин дараыны көдүүһэ үрдүк. Оттон Чурапчы, Кытаанах, Муҥудай оскуолаларыгар дыһала турута малтэх.

Орону үлэдэ кинигэ оркула реформатын олохо килэлэрин салгым ыытыллар. Маңдаха уон айы кабинет тэрийинэ. Базовый совхозтар көмөлөрүнөн ынары массыынанан ыаһын үчүгэйдик олохтонор. Сайын «Чурапчы», «Мугудай» совхозтар никилди. «Мындааайы» уонна Эрилик Эристини аатынан хаһаайыстыбалар биридин сайылыгы оролорго туттардылар. Кэлин икки сылга 148 кыыс оркуолада ыбыт идэлэринэн совхозтарга үлэтиниллэр. Билгичи 11-үлэ уонна сыннылан лавырдырар, 7 хонуутаагы отуу баар. Сыл ахсын үөрэнэччилэр 500—700 тыһ. солк. үлэни онороллор.

Ситинилэлэри сэргэ үлдэ-
жэ нитингэ бочуунаах
итэвэстэр бааллар. Ордук
материальный базаны те-
ринин кыйтарбат. Бы-
ылгы үөрэх дыйлыттан
үлдэ үөрэтин сэтгис кы-
лаастан сараалан ытыл-
лар, оной абыс кылаас-
таах оскуолалар үлдэ
үөрэтинин эмиз дьарык-
таныхтар. Базовый те-
риллэлэр кемелөрүнэн
үлдэ нитини сөптөөх
уусуубуланан хааччы-
йым сорунтара педнол-
гичтывтар иннилэригэр
тураллар. Вилигин сорох
сирдоргэ идэж үөрэтингэ
кабинеттар суохтар. Ол
курдук, Чурапчы орто
оскулатыгар аныаха диири
«Сүөһү нититин төрүт-
тэра» кабинет тэриллэ-
илик. Майна «Обществен-
най аһылдык» кабинета
көрбөүлдэ эппинтэабыт.

«Агропромстрой», майна
тастанып комбинат,
райпо, сапатталарга үс
сыл устата производстводо
үөрэнээччилэр үлэлиир
мизгэлэрин тарыйбэти
лар. Оройуон киинин үр-
дүкү кылаастарын ололо-
руттан производственной
быригээдэлэри тарыйин
эмиэ кыаллыбата. IV—VI
кылаастар ололорун үлэ-
бэ үөрөтүн, сүрүннээн,
үөрэтэр мастерскойдарга
ыттылар. Олорго бы-
кааппыт 253 үлэлиир
мизгэ оһунтар билигин
баара-суба 172-тэ эрэ
тамиллына. Үгүс мастер-
скойдарга, металлы об-
боткалыгыга үөрөтүн
кыаллыбат, уһанар ин-
струменнар электроста-
ноктар тийбэттэр. Оһо-
нон хааччылы кабинет-
тэре суохтар, инстанэр
массыыанан оһуодалар
счачах 10 бырыһыан
хааччылан оһоролдор.

Начальный кылаастарга үлгөз үөртүнн улахан суолталаарын үрдүктөн, кабинеттар биес эрө оскуолара өңөбүлүнүлөр. Үгүс оскуолалар сала-лааччыларып принцип-най участантар айгыраа-быт балайманналарга экиз кыратын долгутар Арыылвах, Чакыр, Сы-лаң оскуолаларып аас-пыт сайын участантар төрүт да үлгөзөбүтилөр. Бу үлгөз үгүс туһанылла илин ныхаңтар баалдарын интернат-оскуола уолна Чуралчы орто оскуолатын холобурдара көрдөрөллөр. Маныаха туораттан өңгө-нр биэринин күүтүмүөх-кө.

Бары пришкольный участкаҥары опыттары азоруну, телличной хайааныстыбаны кэнэтнэх-хэ. Биология уонна химия предметтарын үөрэтин туругун барабарылааһын мөлтөтүүдүнэ. Сөптөөх болгомто ууруллубатын түмүгэр атын да предметтары үөрэтин практикаһай хайысхатыгар мыһамны кыччаата. Итиннэ туоратар туһунтан оскуолалар салайааччылары биология-

ны уюуна хийгээд, атын да предметтэри үзэгтэн хаачьсыгбатарлар контурууху күүһүрдэллэрэ, сыл ахсын үерэгэр-омыттай учаастактары эройуонаады көрүүлэри ыталлара эрэйиллэр. Үөрэнэччилэри сайын-ны кэмгэ идэлэринэн үлэлэтин ыналлыбат. нинилэр үгүс түбэлтэлэргэ үлэлит күүс эрэ курдун туһанылаллар. Холобур, Мугудай өбөлгө сайыны быһа бүтэй тутуутугар үлэлэбэнттэрэ үөрөмүт идэлэригэр дүөрөлэспэт. Калинин үс сылга 611 вы-дускинетан производство-да тиийэн идэлэринэн сыгтах 25 эрэ бырыһаа-нара үлэлэтэ. Идэеа ту-һааймы үлэтин ордук ыаллаах-соруулаах, утум-наах оноруохха, маньаха үлэ коллективтарын, тө-рөллүттэри күүсө тар-дылаха.

Оскуолалар уонна ба-
зовай хайаайыстыбалар
общественнай туһалаах,
онгоруу таһаарылыах үлэ
нигэр күүһүн ордук толо-
ру туһанар соруутахтар.
Үөрөнэччилэр онгоруу
таһаарылыах үлэлэрэ
билигин көрдөбүлгэ эл-
питтэнир үрдүк тэрээһин-
нээх, ыардыктаахтык
төлөнөр буолуохтаах.

Чабдин олох снэрин илэрийгэ улахан мнэстэни мнэчаты эт-хаан өтүүмэл иигни ылар. Бэрэбизрээ көрдөрөрүнэн. Чурапчы орто оскулатыгар 54 үөрэйээччи диспансернай учуонна турар. оолор 76 бырыһыаннара тийстэрэ, 9,2 бырыһыаннара харахтара мөлтөх.

Самт үерэх двылттан
1- II кылаас үерэнээччи
дэрин эт-хаан өтгүнэн ит-
гүн ээлнэ программата
олбохх киллэрэлтвэ.
Физкультураны, спорду,
туризмы куускэ сайынна-
рыахха, оворор физкуль-
туран дьарыктаныларын
нуорматык ситиһин-
ириэххэ.

Үөрэх сага булаалы-
гар I—IX кылаастарга
эстетика курсун ниллэрин
көрүлүнэ. Итиннэхэ ос-
куолалар Пионердар дьээ-

лэрин, музыкальнaй уонна культура үлэһиттэрин, о. д. а. нҕыста хыска си бэстээхтик үлэһиттэргэ наада. Сорох биирдийлээн дьон (Е. Д. Макаров, Н. Д. Флегонтова уо. д. а.) кииллэргэ кылаастарын этэн туран, эдэр талааннары иттин оройуонга мөлтөхтүк тэрилэрин бэлиэтнэххэ наада.

Уларьта тутуу оскуола уонна общество бииргэ үлэлээһиннэрин эрийэр. Оскуола уонна дьах-тар-ган бииргэ баар буолууттан бииргэ үлэлээһингэ кииркэллэрэ уолдаста. Оройуон ичинигэр төрөл-лүттэри педагогическай үөрэхтээһиниг, олору микроайонка итинни дьа-лаһынан уһуннардылар. Бу бэрэ түргэнини туора-тыллыһан пиада. Итэҕэс атыттарга эмиз сыһыан-наах. Бииргэ үлэлээһини-зон эрэ өбөлөр бэрэздэгэ кэлүэлэрин, арыгылаа-һыннарын, атын да түк-тэри быһылларын суох оҥоруохха сөп. Маньаха оскуолаах кириэни нин-нэви саастаах өбөлөр үч-реждениелара эмиз кы-лааттарын киллэрнэх-тэхтэр.

ҮӨРЭТИН ҮЛЭТИН
ТУПСАРЫЙ. Ойруу 6
саахыгтан үөрэтнэгэ киниг-
ныг оройрун оскуютала-
да сита бэлээ суохтары
Абаастык этиэххэ наада.
Ааспыт сымлаахха 3 Мэ-
рэх дэаахыла-сад база-
ылар алылаахтары үө-
рэтн саааламмыта, ити
ойуылар олодуран бы-
ылт бу үлэ нэжэ оскую-
тыларга киллэриллээ.
Килэр сымларга итинни
сыйлаастар ахсааннара ес-
еэ элбээ.

Сорох учууталлар сага программа ирдэбиллэрин толорбот хахчыллара бааллар. Холбоур, Кытаанах орто оскуолатын физигэ Попов П. Н. үөрэтин практической өттүн ирдүүгү хаалдарлар—сыл устата 21 лабораторнай үлэттэн сычача 8-нун эрэ толорторбуг. Эмнэ бу оскуола саха тылытар учуутала Тарбахов Н. М. тыл сайынары үлэлэрин, кылаас таһынаагы дагыны көтүмэхтин ыһытыт. Оттон реформа үөрэтин практической, прикладной өттүн ордук иччэйэри ирдир.

Курулуштар ыштыл-
таллар, быстахтык ыл-
пахха. Чураалчы орто
оскуолата республика олим-
пиадатыгар ситиһинилэнэ.
Ол эрэри биология уонна
химия предметтэригэр кы-
лаас таһынаабы улуун
кэчэстыба өтүнэн тул-
сары кыаллыбата. Хи-
мичча хонтуруодунай
улуун 299 ордотон 125-рэ
эрэ толорбута.

Реформа сурун сорука-
тарыттан бирдәстәринән
бырыһманы экирәтиһи
ни, харағы баяйыны
утары охсуһуу буолар,
Аппит үөрөх дьылгыр
III—V ныйдаастарга ы-
тыллыбыт эзәмәннары.
Чуралчы, Төлөй, Болтоҕо,
Арыйлаах, о. д. а. оркуо-
лалар болоро ситиһи-
лээхтик туттарбыт буол-
дахтарына, Алма уонна
Баккара өскө оскуолалары-

дэхэн үрэгт бусдын хамтаар
гэр үүрэгтэйчид маас-
сбайнд, проваллаабыт-
га. Итг урукку өтүгэр
сызаны үрдэтэн туруу-
руу чакхыга баарын тв-
бунан этэр, Бу Мугудай,

**Хадвар, Кыстамах оркуу-
таларыгар эмиз сыһыан-
наах.**

Оройуон учууталларын бахамнарын таһыма сүүлчэсээн урудуур. IV—X кылаастарга гуманитарнай, естествонай — техник сэйишчиллэр баарын урдук үөрөхтөөх специаллар үөрэтэллэр. Националь кылаастарга үлэ-төөччүлөр аңардар урдук үөрөхтөөх. Учууталлар баһыяр үгүстөрү сангалы үлэлииргө тартыһымыларын бэллэтиир сизрээх. Көмөйүсүн иһин, уруккулуу халыбынан үлэ-төөччүлөр, инниативата суохтар эмиз аһыада суохтар. Иһини кытта элэлээр табыллыбат.

Учууталдар тустарынан
отун баран кинилер олох-
торун-дыахтарын тулу-
н ахтарыт снэрдээх.
Учууталлары оморор ды-
эн, коммуналнай өкө-
нөө хааччыны ыраа-
тан ситэ быһаарыллыбат.
Коллор, интернет-ос-
куолаа 9 учуутал дыэ
куортаннаан омороллор.
4 учуутал оморор усу-
лубууны тупсарарга ту-
руорсар. Арылбаахха 17
учууталтан 9-ра мөл-
төх усулубууаа омороллор.
Сайлахсыт, Чурапчы, Одь-
уун оскуолаларыт ба-
лаһаннаа эмэ ырахан
Оттук маһанна хааччы-
ны да мөл-төх. Дирингэ
учууталлар оттук маста-
һы бөл-төх сөзотуолка-
һаарга тиндидилэр. Итин-
ник быһым таһаарыллыа
уохтаадын Эрилик Эри-
син аатынан совхоз са-
алтага өйдүүх тустаах.

Учууталлар сокууну-
н көрүлдүбүт чөпчөтүн-
н тунааныларын сир-
дөктүк олохтуур, социа-
льнай жардыгы булар
олдоста.

Оскуолалар материал-
ный базаларын бөбөргө-
түүгө эмне элбэх үлэ күү-
тө. Калин 10—12 сылга
оройуонна оскуола тутул-
убатаарын көрүстэ. Тутуу
технологиятын быраабы-
наларын ээнин түмүгү
1975 сыллаахха үлэ-
бирбит Волтогхо оскуо-
лата сабыллыбыта төрдүс
сыла. Ааспыт сыллаахха
оройуон киинигэр сорогох
100 миасталээх деткомби-
наты аварийнай турук-
сарынан сабарга күнэл-
биллент. Кэлэр өттүгэр
улахан обьегынан 784
миасталээх Чурапчы өртө
оскуолатын таас вари-
анттан тутуу буолар. Ди-
оннигэ оскуола, Мэлдэх
и. интернат-оскуола ии-
тиллээччилэригэр утууар
корпустары тутуу үлэ-
э ынтыллыахтара. Ха-
дайыстыбалар слайлаач-
чылар үрөтө- мастер-
нойдары тутууга уонна
изгэтингэ, үлэнин миас-
талэри көрийнигэ иини-
аиналал буолаллара эр-
иллэр. Алта саастаах-
тарга аналлаах дьэни-
үтү тутуу эмне киинилэр
түүстэрин күүтэр. Итинн
сэргэ оскуолалары сөн-
үлөөх температурнай ре-
жимини хааччыыны сору-
а бөбүсүттөн уукул-
бат. Оскуоланы өрөмүөн-
нэнигэ уонна сагардан
огорууга кытараахтар
омытарын атыттар туһа-
наллара наада.

Реформаны олоххо нил-
эригнэ хас биридн учуу-
гал хаан-уруу дыдалатын
нан буюуохтаах, сага-
таны, аймнылаахтыг
үлэлниргэ көүдүлэхтээх.

ДАКЫЛААТЫ ДЬУУЛЛЭНИИ

Данылааттан көстөрү-нүн, оройуонга оскуола реформатын олоххо кыл-ларын буксууда. Маныаха буксуугу биричиинистары ырытылаарлар, көтүү-дөрү, итэбастары туоратар суоллары тобулаарлар оройуон учууталларын быгылы атырдыах ыы-нааы сүбө муньахтары-гар общественность пред-ставителлэре кыттыны ыаллылар. Дакылааты дьүүлэллэнигэ барыта 13 ийи тыл эттэ.

Тылы бастагынан ыла-быт Хатыла орто оскуо-латын директора Д. П. Чечебутов үөрэнээчиллэри минигэр үөрэтэр пособи-ларыннан хааччыны ыла-ытарбата үлэс-хам-наага мыйаады үөснөтөр диэтэ. Оройуонга ити боппуруону быһаарыы ос-куола реформатын олох-хо кылларын биир бы-һааччы хардыынан буолуо.

Оройуон киинигэрэ ик-кис нүөмэрдээх дьааһыла-ахт сөбүдүсэстэ В. Н. Нустинава олох комбинаты-гар музыкальнай үлэни-тэр тийибаттарын тех-ническэй үлэниитэр оло-роор, үлэниир усулсубуу-наа хааччылыбатахтарын туһунан эттэ. Холобур, быһыл музыкальнай үлэ-ниитэр кээкилэрэ биир эрэ специализация «ханга-быт». Нэһилиннээх дьаа-һылаа маалымытын 35—40 бырыһыана эрэ то-лорулар. Өскөтүн оло са-дыгар итиилэр олохтоо ир-дэйд быһылытынан 4 кв. метрэн итэбэ суох нэ-һилиннэр көрүлүөхтөөх-төөт буолуолаа, бирдин олох 1,5 кв. метр ити-тиксэр. Араатар оло сад-тарыгар музыкальнай үлэ-ниитэр бэлэмнээх ос-куолаттан сагаланыахтаа-бын таргалтар истэри-тэри оло садтарын ту-туууу киинигин туһунан итиилэрэ көрөхсөннэлэр.

Сүбэ муньааха оро-йуон оскуолаларыгар са-чалыа демократическэй кыттылыаһы принципэ мөлхөтүк тутуһулар ба-даннэ. Педагогическэй советтар уонна профсоюз-най комитеттар оройуон-наа олох намыах, куру-луоттар үлэлэрэ быһыы-ирибистэ эппинтээбэт-тэр, үөрэнээчиллэр бэйэ-лэрин салайынымаларыгар олохтоомут консервативизм туоратылаабыт. ЫБСЛКС дейкомун бастагы секре-тэри И. К. Макаров үгүс оскуолаларга үөрэнээчи-лэр бэйэлэрин бэйэлэрэ салайынымалар дьубуу-рустуулааһын графын олохтоохуоһунан ара му-гуданарын критикалаа-та. Оттон үөрэнээчиллэри итин ити көрүгүн са-йынымаларга оройуонга учугэй сагаланынар суох буолбатахтар. Холо-бур, сорох сирдэргэ, бы-һылыгы арайах да буол-лар, үөрэнээчиллэр бэйэ-лэрэ тэрийэн, салайан үлэниитэр полет-кулдуупта-ла, интэриестэриин ку-лууптар бааллар. Ити и-тининин киинт өйөөхүнү ылаахтаах.

—Үөрэнээчиллэри оскуо-ла проблемаларын бы-һаарсыыга тардыы, бы-һааччы кыттыныаһы, ки-ниилэри иккисинческэй наставнианьтан босхо-лооһун, аккомическэй би-линнэн сөбүлээһин—ба-рыбыт сорунут. Балары ситиһини улахан оруолу үлэ-сыныалаа лаагырда-ах ылаахтаахтар.— дии-и Иван Константинович саа-май сепке эттэ.

Ити чааһыгар база-һыанна биһиэхэ хайда-һый? Кууааган, олох кууа-ган. Ыраата барбаака чу-бастыы ылаахха, холо-бур, быһыл оройуонга биир да үлэ-сыныалаа лаагыра көмүгөр аһыл-бата. Итиннээх совхозтар, салалталара көтөрүтүк сыһыаннаспыттар бири-чиннэн буолуота киингэ да кыстаа буолбатах. Омон «Мындаарайы» совхоз ди-ректора (маныаха дааган эттэххэ, сүбэ муньааха кыттыны ылаа кэлбит согодох совхоз директора) дакылааты дьүүлэлэ три-

бууаа тахсыыта мусту-бут дьону барыстары ин-теризирэттэ. Аһаастык эттэххэ, В. П. Чечигина-ров этиннэ оскуола ре-форматын олохтооһунга таһаарылаабыт буксуу-ну туоратарга саага суолу-инин арайыа дьон күү-пүлүтү уолбата. Киинт-тэн совхоз олохтоотан бы-һа тардан кэлээбиттэн, оскуолага хамсаатылаах көмөү оҕорууга баар ыла-рахаттары биһиһиннэ-ринтэн уратыны, хо-мо-йох инин, итибэстэбит. Кырдьык, Василий Пет-рович эдэр көлүөнэни аһа тарангыты баары туһунан этинин кытта сөпсөспөт буолуохлугун сатаама, ол эрэри киин көлүөнэтэ оһоһоор атах-сыттынаах сымдан үөрэ-нэн, от отууга хоно сым-дан үлэниитэр үлэниит буолбуттары туһунан этиннэ хайдах эрэ олох сүөгүтүк иһилинэ. Ол урукку сымлар усулуобу-баларыгар эрииллэргэ ыгырыы курдун. Бирин-мэ уратытын өйдөөбөт курдун этинин хайдах ой-дүүххэ сөбүт? Атын сов-хозтар директордара ман-тан амиа састаах түмүгү олохтоохторо дьон эрэ-ниэни баарылар.

—Уларыта тутуу дьон бэйэ эбээһинэни өйдө-һүн буолар.—интернат-оскуола директора П. Н. Калачев этиннэ рефор-маны буксуутууу таһаар-быттарга барыларыгар сыһыаннаах. Киин ос-куола үөрэнээчиллэргэ канээсэни олохторугар туһалаах билиин би-риэхтөөһүн туһунан то-боолоон бэлэттээтэ. Ос-куолаларга бүтүгүрү ир-дэбилгэ эппинтээбэт эр-гэрибт методинаан үөрэтин, бырыһыаы ак-кирэтиһин курдук тунта-ри өртүтэр туоратылаа-лар баытарбытыгар бол-сомтоһу туһаайда. Ордук тобоолоон инспектордар үлэлэригэр баар итэбэ-тэргэ тохтооту.

—Учуутал үлэтин сы-наллааһын олох элбэх ин-спектордун тутуулааһын. Оттон сорох инспектор-дар эбээһинэстэригэр кө-түмэхтин сыһыаннаах-лар. Дьиниһин, инспек-тор үлэти хас биридин учуутал, тэһэбэр, оскуо-ла үлэти туасууттар көмөлөнүөхтөөх,— дьитэ-инни. Инспектордара оройуоннаагы үөрэх са-лаатын салалтата ирдэ-били күүһүрдэригэр эт-тэ.

Итинтэн салгыи араа-тар кадр боппуруоһугар тохтооту. Кадрдар сото-ро сотору уларытылаа-ларын кэинэ система-лаах кээкиллээх үлэ ту-һунан өтөр да табытаа суоһун сирдээхтин бэ-лээтээтэ. Оттон оскуола соахоһу кытта хайдах сибээстээхтик үлэнири-гэр биир маньын «ча-былхай» холобур аҕал-ла. Биллэрин курдук, интернат-оскуола «Чу-рапчы» соахоһу кытта шэфтэтар. Быһыл үөрэ-нээчиллэр теплицалар үлэ-дээтиллэр. Онуоха совхоз көмөтө хайдаһый? Теп-лицалар инан целлофан бирибт уонна сайын у-статыгар салалтатан түөрт төгүл кэлэ сыл-дыбыттар. Хоомойох инин, дуоһабарга ыһыл-лыбыты толорор туһугар ыһаһыттан буолбатах. Үлэ расценкатын кыча-тар ыһаһааттан.

Үөрэр көлүөнэни үлэ-гэ үөрэтингэ үөрэтэр-примодственин база-лар туруктаа баары таһаарыстыбылар сы-һыаннарын төрдүттэн тупсарыны эрииллэр. Оскуолаларга үөрэтэр мастерскойдар тийибт-тэр, производственнай объектарга үлэ мистэ-лэрин тэрийи ситэтэ суох. Обществота туһа-лаах үлэни тэрийи үгүс түбэлтэлэргэ харах баа-һытыгар эрэ оҕоһул-лар. Төрөппүттэри бүт-түүн педагогическэй ү-рөхтөөһин программата

мөлхөтүк толорулар. киинигэр ыаллар дьаа-Маныаха Чурапчы-рин, малларын марай-аһыс хылаастаах-дианын курдун кууааган оскуолатын директора кээкилдилэр күөрэйд-М. М. Винокурова го-лар, Буруйу оҕоруууу-роһпүтүтэр комитеттары-сэрэтингэ райсовет ис-ныта үлэни туасарарга-полкомун не дьааһаа-оскуола үлэтин опытыгар-аһылы үлэниитэ хай-олоһуун илэспэкино-дах үлэниитлэрий? Ни-үгүстэри көрөхсөтэ.

Сүбэ муньааха ре-форма буксуубутун су-рун уонна быһаарар суолталаах биричиинист-ини үгүс учууталлар үлэлэрин реформа көр-дөбулэлэригэр сөп түбө-һиннэрэн уларыта тү-пүтэһтэра буолара ыы-лына.

—Реформаны олоххо кылаарыгэ сурун фи-гура—учуутал. Оттон ин-циативалаахтык, айым-нылаахтык үлэниир эдэр учууталлар биһэ-хэ, хоомойох инин, аҕа-һаатар, Методиканы ба-һылааһыннара мөлхөх, кылаас таһынаагы үлэ-лэри сатабылаахтык тө-рийбт буоллаахтарына—бу мадэон анара. Ону көннөрүөххэ сөп. Оттон өскөтүн үлэниин бадаа-суох дьон оскуолага ир-дэбэр буоллаахтарына... Киинэлэр аһиллэригэр түбөһүн өбөлүрдөөх тө-рөппүттэри уонна адми-нистрацияны аһыныахха эрэ сөп,— дьитэ Чурапчы орто оскуолатын учуу-тала Г. Г. Пинигина. От-тон бу быһыи биир саа-май ыалдыр боппуруо-супт өбөт! Ити боппу-руос быһаарылла сата-һына сүбө муньаах кыт-тылаахтарын болсомто-лоруи тас өттүтөр хаал-быта олох хомотолоох. Аттестациялааһыны ула-рытылааха дуу, настан-никтарга ирдэбили күү-һүрдүүххэ дуу? Ити таа-рыллан ааспыт сытыы боппуруос аһаас хаа-лыан сатаама. Ону ту-һааннаах үлэниитэр бол-сомтоо ылаахтара дьон эрииллэр.

Оҕолор буруйу оҕо-рууларга сым аһын ачы-тылаан испэт. Оттон бы-һыл охсуһуу, чычыах-тары өлөрүү, оройуон

Сүбэ муньаах туһаан-наах рекомендациялары ылына. Л. УНАРОВА, «СО» аналл. корр.

● Киинэ ● Киинэ ● Киинэ ● БАЛАҢАН ЫЙЫН ЭКРАНА

«Набат на рассвете» —эмэ бу студия кэтиг экраннаах өгнөөх фильме академик Костроминьынан (оройуога РСФСР народ-най артиста Георгий Та-ратонкин) сирэйдэн нуучча убулутчулаах ученаа В. П. Вернад-скэй улахан уонна чөл-көһитэ суох олоһун көр-дөрөр.

«Скакал казах черед дошину» («Мосфильм», өгнөөх) дьон картыныа сценарийын автора—би-линнээх очеркист-суру-һааччы Юрий Чернычен-ко байыт саага үлэтин туһунан маньын диир.

—1963 сыллаагы биир күнү үчүгүйдүн өйдүү-бүн. Онон мин бытар бурдугу үүнэрээччибэр сымдыбытын уонна ити куу киинэхэ олоһун саа-май хара күмүтүн буола-рын истибитим. Оҕо-лорго, киин эппитиһэн, биһиги бурдугу аан ба-стаан кыраһыысса таһыт-тан атыылаһар буолбун-нут. Онуоха мин амери-канскай миллионертан бу курдук төбө өр эһи-литтэн бурдугу атылаа-һааһытын дьон ыһы-пылар нүлэ-сала, сирэй-

бин өрөгөйдөөхтүк көрө: «Форева»—ол ата. мал-ды.—дьон эппинтээбит-тэ. Дьэ ити «малды» дьон утаран, биһиги айар коллентивит бу кииннэн убулда.

Оттон М. Горькай аа-гынан студия «Где ваш сын?» дьон өгнөөх дьон-тэрин режиссера Игорь Вознесенский этэр:

—Өскөтүн оло төрө-пүттэре өлөннөр тулаа-һах хаалара—ынырык, ол эрэри өйдөнөр. Аны оло тымынаах төрөппүт-тэрдэрин үрдүкүн ту-һалаах буолара—бу ынырык даһаны, уонна өйдөмөт даһаны. Олоһу биэрэн баран киинлэртэн дьыаларык, ийэ тапта-лыт, итиннэ-сылааһы быйдыабыт итиннэ оло-лор трыгединаларын кыт-та биһиги киинэбит геро-ла көрсүбэр.

«Атын дьон кээдэнэ» «туора дьон кыһаһата» атыттары көмүскүүртэ байыт аһаабыт киһиэхэ маньын өйдөбуллар суох-тар. Ити эрэри бу кы-ракый, ол да тыһаар хайыны-үйэзэ дьирин хо-молотуну, марьыны бил-бит дьоннор сүрөхтэри-

Ким бырааһынньыга ордугуй?

«Хормуоскам оонньо!»

Сибирь дэрэбинэлэри-гэр хормуоска оһо да сү-тэ илик. Итиннэ Иркут-скайга буолбут «Хормуо-сам, оонньо!» дьон бөр-төөхэй бырааһынньыкка сымдыабыт ким барыта итэһэйэ.

Биир өрөбүл күн көрө Анара биэрэгэр тыа си-рин, куорат кулууттарын уус-уран самодельнос-тара муһуннулар. Оркес-трдар, үңкүү ансамбл-лара, дьыа-кэргэн коллек-тивтара, биридиннээн то-лороччулар бары баал-лара. Киинлэртэн саамай

элэрдэ биэс саастаага, оттон саамай кырдыас-тара—75. Ханнык хормуоскалары киинлэр манна көрбөтөх-төрөй. ханнык-ханнык дьикти дорбоннору кисти-битэхтэри: хромканы, тальянаны, нуучча хор-муоскатын. Итиннэ абы-лыр көртөн-нартан туора турар кыах суога; атаха-рым байалары үңкүүлүү оһоллор.

Снимокка: бырааһын-ных кыттылаахтара. З. Брюханенко фотота, (ССГА фотохрониста).

Редактор Н. Е. МАКАРОВ.